

Wprowadzenie

Czym jest muzyka oraz w jaki sposób wpływa na życie społeczne i indywidualne? Jak rozumiemy dźwięki i czym są one dla słuchających, a także w jaki sposób tworzą to, co nazywamy muzyką? Jakie relacje łączą muzykę, poznanie i byt? Te pytania towarzyszyły myślicielom od starożytności i towarzyszą słuchaczom, twórcom i wykonawcom muzyki dzisiaj. Zadawane w inny sposób, przy pomocy nowych kategorii, pojęć, obrazów i metafor, stanowią podstawę filozoficznego namysłu nad muzyką i praktyką muzyczną. Wykraczając poza pojęcie i sąd dotyczący piękna, wzniosłości, przedstawiania oraz symbolizowania, a także przekształcając owe pojęcia i poszerzając znacznie ich zakresy, pytania te stanowią zasadniczy trzon filozofii muzyki.

W książce *Co to jest muzyka?* (wydanie polskie 1992)¹ Carl Dahlhaus i Hans Heinrich Eggebrecht zwrócili uwagę na to, że muzyka, tak różnie rozumiana i tłumaczona w różnych praktykach i obszarach kulturowych, nie tworzy spójnego systemu. Nie ma jednej muzyki w innym niż trywialny sensie. Istnieją natomiast różne tradycje i praktyki, w których dźwięk, rytm czy fraza traktowane są jako współzależne i słuchane jako całość. Dahlhaus nalegał:

„kategoria „muzyka”, wedle której wydziela się ze złożonych kulturowych procesów pewne elementy, określając je jako „swoiście muzyczne”, jest abstrakcją, (...) której dokonuje się tylko w pewnych kulturach²

i dalej:

Motywym, który legł u podstaw idei „jednej” muzyki – wynikającej z idei „jednej” historii – była klasyczna utopia człowieczeństwa³.

---

1 C. Dahlhaus, H. H. Eggebrecht, *Co to jest muzyka*, przeł. D. Lachowska, Warszawa 1992.

2 Tamże, s. 19.

3 Tamże, s. 23.

Problem nie polega jednak na poszukiwaniu esencji czy ideału wspólnego wielu różnym kulturom („wszelkie myślenie o muzyce kieruje się ostatecznie ku pytaniu, co to jest muzyka”⁴), ale na nieustannych próbach podporządkowania jednych praktyk drugim. W namyśle nad muzyką myśliciele wykraczają nieustannie poza to, co słyszane oraz poza to, co obecne w danej praktyce, nie tylko w teorii, ale i daleko poza nią, sięgając do źródeł, inspiracji oraz konsekwencji i znaczeń kultury muzycznej i samej muzyki. Poszukując źródłowych, funkcjonalnych lub strukturalnych punktów zaczepienia dla muzyki, a wreszcie budując nowe jej rozumienie.

Filozofia muzyki wypracowała do tej pory wiele dróg dochodzenia do muzyki dla nas oraz muzyki w ogóle, burząc przy okazji rozumienie tego – a na pewno nim wstrząsając – czym jest muzyka lub jak była postrzegana. Drogi te są tak różne, że często trudno w nich odkryć jedność myśli lub założyć tożsamość leżących u ich podstaw przekonań. Jednak właśnie ta różnorodność sposobów poszukiwania osnowy muzycznej stanowi bogactwo dziedziny i decyduje o jej potencjale.

Właśnie z założenia, że do muzyki prowadzi w równym stopniu ogólne jej poznawanie oraz pojedyncze, indywidualne, każdorazowo inne jej doświadczanie, jak również tworzone przy tym znaczenia, zrodziła się niniejsza książka. Zawiera ona teksty, które w różnym stopniu dotyczą tych obszarów badania muzyki oraz proponują ich indywidualne rozwinięcia. Poznajemy, doświadczamy i odczytujemy znaczenia muzyki dzięki narzędziom filozoficznym wywodzącym się z różnych obszarów filozofii – z refleksji ogólnej oraz tej inspirowanej przez wybranego myśliciela, trend lub kierunek. W efekcie proponowany tom stanowi zbiór wyraźnie zróżnicowanych tekstów, które eksplorują różne ścieżki odnoszenia się do muzyki i jej badania, sięgając zarówno do konkretnych dzieł muzycznych, jak i do ogólnych idei filozoficznych, a także problemów i nurtów filozoficznych oraz historycznych. Rozważania podnoszące kwestie ogólne, metodologiczne oraz zagadnienia teoretyczne prezentują narzędzia potrzebne do poznania i zrozumienia znaczeń odnajdywanych w poszczególnych dziełach muzycznych oraz umożliwiają teoretyczne rozważania wokół muzyki jako całości, a także odrębnych elementów muzycznej praktyki. Poprzedzają one bardziej praktyczną część monografii, w której doświadczenie, analiza oraz rozumienie dzieła stanowi główną treść przedstawianych tekstów. Jest jednak oczywiste, że ani poznanie, ani doświadczenie, ani znaczenia muzyki nie da się oddzielić od siebie w sposób czytelny.

---

4 Tamże, s. 34.

Zapraszamy czytelnika do przyjęcia zaproponowanego podziału na obszary badań jako sugestii w kontekście filozofii muzyki rozumianej możliwe najszerzej. Tak jak poznanie nadbudowane jest nad doświadczeniem, tak samo znaczenie dzieła muzycznego nadbudowane jest zarówno nad doświadczeniem, jak i nad poznaniem oraz stanowi element ich obu. Obszar badania i interpretowania muzyki, który przedstawia proponowana monografia, rozpościera się pomiędzy historią a filozofią, między pojęciem a praktyką, problemem a określeniem tego problemu. Teksty takie jak Magdaleny Krasieńskiej *Muzyczne Moi i Soi w semiotyce egzystencjalnej Eero Tarastiego* przybliżają wybrane nurty badawcze (tu semiotyka egzystencjalna Tarastiego) i oferują głębszy namysł nad muzyką jako przedmiotem filozoficznego badania. Z kolei w tekście Marioli Kokowskiej *O fenomenologicznym doświadczeniu muzyki* mamy do czynienia z ujęciem fenomenologicznym. W pracy Bogumiły Miki *O reprezentacyjnych możliwościach muzyki. Kilka uwag z perspektywy XXI wieku* pojawia się jeden z najważniejszych w dziejach estetyki muzycznej problem reprezentacji w muzyce, ujęty w perspektywie jego aktualności i żywotności. Wreszcie w tekście Krzysztofa Lipki *Muzyka – miłość – kosmos* omawiane jest tradycyjne ujęcie filozofii muzyki, a ona sama przedstawiona zostaje w perspektywie metafizycznej. Jak mówi autor, „motyw bliskości struktur muzycznych i kosmicznych nie jest niczym nowym”.

Zbiór przynosi teksty, w których autorzy ukazują doświadczenie muzyki jako doświadczenie emocjonalne, artystyczne lub metafizyczne. Leszek Lorent (*Stanisław Moryto – Carmina Crucis. Perkusyjne medytacje Męki Pańskiej*) oraz Małgorzata Grajter (*Oratorium Chrystus na Górze Oliwnej w kontekście estetyki Schillera*) odwołują się do konkretnych dzieł muzycznych i filozoficznych, Jakub Kopaniecki (*Muzyczne osoby Madonny*) interpretuje ikonę muzyki popularnej, Aleksandra Chmielewska zaś (*Abstrakcja malarska a abstrakcja dźwiękowa w dziełach Wasyla Kandyńskiego i Arnolda Schoenberga*) podejmuje temat abstrakcji pomiędzy dziedzinami sztuk. Ujęcia teoretyczne stanowią wsparcie dla poszukiwań znaczenia w dziełach muzycznych. Są to zarówno ujęcia nowe, eksplorujące współczesne elementy rozumienia twórczości muzycznej w tekście Ewy Skardowskiej *Nowe ujęcia procesu twórczego w muzyce. Wewnętrzna polemika między założeniami estetycznymi a terażniejszą rzeczywistością kryzysu* lub Michała Sołtysika *Refleksje Henryka Mikołaja Góreckiego wokół tekstów Michała Hellera*, jak i takie, w których dzieła stanowią sposób czy też pretekst rozszerzenia uwagi na całą epokę, styl lub formę, jak np. w tekście Dominiki Zamary *Miłość i filozofia: L'Eraclito amoroso Barbary Strozzi* czy Małgorzaty Gamrat *Opus 14 Hektora Berlioza: sztuka, życie artysty*

i filozofia egzystencjalna Ereo Tarastiego. Jak każda próba ujęcia ludzkiej myśli w postaci sztywnych ram lub etykiet, zaproponowany tutaj podział jest umowny, a także, jak łatwo można dostrzec, niekoniecznie spójny ani wyczerpujący. Tym bardziej zachęcamy czytelnika do tego, aby proponowane przez nas teksty traktować przede wszystkim jako indywidualne propozycje. Można je zatem czytać w innej konfiguracji niż zaproponowana lub zupełnie osobno. To już zależy od czytelnika, jego potrzeb, wyobraźni, sposobu poznawania i poszukiwania odpowiedzi na stawiane w filozofii muzyki pytania. Niezależnie od układu treści każdy z tekstów, osobno czy też w połączeniu z innymi, przyniesie czytelnikowi, jak sądzimy, satysfakcję z postawionych pytań, zadań poznawczych oraz ujmowanych muzycznych zjawisk.

Światowe trendy w badaniach filozofii muzyki wydają się zbyt szerokie, by je ogarnąć jednym, panoramicznym spojrzeniem. Nie ulega wątpliwości, że dziedzina filozofii muzyki wciąż nie doczekała się w Polsce wielu prac ani szkół badawczych – poza kilkoma samotnymi badaczami trudno mówić o polskiej szkole filozofii muzyki, tak jak mówi się o polskiej szkole semiotycznej. Niniejsza monografia stanowi odpowiedź na zapotrzebowanie na przybliżenie ważnych w filozofii muzyki nurtów oraz pokazanie ich praktycznego zastosowania, jak również oryginalnych pomysłów autorów, którzy wychodząc od filozoficznej refleksji, docierają do nowych, wcześniej niedostrzeganych obszarów muzyki, jej znaczeń oraz możliwych interpretacji i doświadczenia, a który bez udziału filozofii być może nie byłby możliwy z taką intensywnością i głębią.

Małgorzata Gamrat
Małgorzata A. Szyszkowska